

випадки, коли селяни захоплювали і розподіляли між собою поміщицькі землі. Ця картина була характерною для всієї Росії тих днів.

Таким чином на Поділлі, як і у всій країні внаслідом Лютневої революції до влади прийшла буржуазія та "обуржуазені" поміщики. Цілий ряд свобод і прав у ході революції були завойовані. Через нові революційні органи Ради робітничих, солдатських і селянських депутатів, профспілки, різного роду комітети тощо, широкі народні маси вирішували свої нагальні проблеми. Серйозним явищем на Поділлі став український національний рух.

Повалення самодержавства було великим кроком вперед у політичному розвитку країни. Лютнева революція 1917 р. ліквідувала монархію, але вона залишила недоторканою поміщицьку власність на землю, вона не вирвала Росію з Першої світової війни, яка вела країну до економічної катастрофи, а мільйонам трудящих несла нові страждання і злидні. Тому революційний процес в країні, зокрема на Поділлі, продовжувався.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гапоненко Л.С. Кабузан В.М. Материалы сельскохозяйственных переписей 1916-1917 гг. как источник определения численности населения России накануне Октябрьской революции. // История СССР, - 1961, - № 6. - С. 103; 2. Рубач М.А. Очерки по истории революционных преобразований аграрных отношений на Украине в период проведения Октябрьской революции. - К., 1957. - С.30; 3. Рубач М.А. Пролетариат Украины накануне социалистической революции. // Рабочий класс и рабочее движение в России в 1917 г. - М., 1964. - С.70; 4. Там само. - С.71; 5. Весь Юго-Западный край. Справочная книга по Киевской, Подольской и Волынской губерниям. - К., 1913. - С.96; 6. Большевицские организации в период подготовки и проведения Великой Октябрьской социалистической революции (март-ноябрь 1917). Сборник документов и материалов. - К., 1957. - С.204; 7. Тарнопольський Л., Фекулкін С. Жовтень на Вінниччині. - Вінниця, 1927. - С.5; 8. Там само. - С.7; 9. Там само. - С.8; 10. Там само; 11. Державний архів Вінницької області (далі – ДАВО). - Ф.Р.4364, - Оп.1., - Спр.6. - Арк.1; 12. Боротьба за владу Рад на Поділлі (березень 1917 р.-лютий 1918.). Документи і матеріали. - Хмельницький, 1957. - С.36-37; 13. ДАВО.-Ф. Р. 4364.-Оп.1.- Спр.6.- Арк.3; 14. Там само.- Арк.7; 15. Тарнопольський Л., Фекулкін С. Вказана праця. - С.46; 16. Там само.- С.9; 17. ДАВО.-Ф.Р. 4364.- Оп.1.- Спр.22.- Арк.7; 18. Тарнопольський Л., Фекулкін С. Вказана праця.- С.9; 19. ДАВО.- Ф.Р. 4364.- Оп.1.- Спр.3.- Арк.6; 20. Там само.- Спр.2.- Арк.4; 21. Тарнопольський Л., Фекулкін С. - Вказана праця.- С.46; 22. Там само.- С.11-12; 23. Там само.- С.12; 24. Кастрыба П.М. Борьба трудящихся за установление советской власти на Подолии. - Хмельницький, 1957. - С.14; 25. Там само.- С.12; 26. Прапор Жовтня (Кам'янець-Подільський). - 1957. - 13 березня; 27. Там само; 28. В боях за Жовтень. Спогади учасників революційної боротьби на Поділлі. - Хмельницький, 1958. - С.121; 29. Там само.- С.122.

О.І.Яременко

ПОЛІТИЧНІ ПРАВА ГРОМАДЯН В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ 1918 РОКУ

Проголошення 22 січня 1918 року суверенітету України поставило питання про майбутню форму української держави. У зв'язку з цим загострилася боротьба двох політичних течій: республікансько-демократичної і авторитарно-монархічної. Демократичний рух виник стихійно в процесі державотворення і був представлений Українською Центральною Радою, яка здійснювала розбудову

української державності на засадах виборності, колегіальності вищого органу влади та строковості його повноважень (М.Грушевський, В.Винниченко). Паралельно діяла опозиція, політична програма якої ґрунтувалась на принципах одноосібного правління, виборного або спадкового (В.Липинський, П.Скоропадський).

Розробка Конституції УНР та призначення дати проведення українських Установчих зборів означали остаточне закріплення республіканських основ управління. Щоб не допустити цього, прихильники авторитарного режиму, використавши кризу державно-управлінських відносин та іноземну підтримку, здійснили державний переворот. В результаті виникла нова форма української державності - гетьманат.

Основним призначенням гетьманської системи державного управління була підготовка країни до проведення виборів до вищого представницького органу - Установчих зборів, які мали визначити майбутню форму Української держави. З цією метою уло встановлено авторитарний режим, яких характеризувався обмеженням прав людини.

В першу чергу обмежувались політичні права громадян, особливо свобода слова. Держава активно втручалась у сферу діяльності преси, внаслідок чого друковані засоби інформації зазнавали значних утисків. Уряд намагався прямими та опосередкованими методами впливати на періодичні видання з метою встановити повний контроль за змістом матеріалів, які друкувалися в них. Вже наступного дня після встановлення гетьманату в Україні була введена попередня цензура періодичних видань. Спочатку вона не носила централізованого характеру і здійснювалась стихійно. На місцях цензурною справою займалися губернські та повітові старости за власною ініціативою. В червні 1918 року уряд почав розробляти державну стратегію взаємовідносин державних органів та засобів масової інформації. Перед місцевими адміністраціями було поставлено завдання надати уряду точну інформацію в галузі цензури в повітах і губерніях України. За повідомленнями губернських старост, майже повністю була відсутня цензура у Полтавській, Подільській, Чернігівській губерніях¹. У Київській, Волинській, Харківській, Каретинославській, Херсонській губерніях цензура проводилась губернськими та повітовими старостами. Старости не мали вичерпних інструкцій і на власний розсуд визначали матеріали, які не могли публікуватися. Характерною рисою було те, що цензура носила явний характер - замість заборонених матеріалів в газетах залишались білі смуги.

На початку липня 1918 року Міністерство внутрішніх справ розробило програму державного контролю за друкованими засобами масової інформації. Для загального нагляду за творами друку, що виходили у світ, було утворено центральне Управління в справах друку і аналогічні місцеві комітети². На Управління та комітети покладали завдання реєстрації всіх друкованих творів та друкарень, а також здійснення цензури. Цензурі і реєстрації підлягали і сценічні твори. Центральне управління складалося з реєстраційного відділу, по догляду за друкарнями і пресою та театрального. Штат управління нараховував 28 чоловік, і на його утримання виділялись бюджетні асигнування в розмірі 172800 карбованців на рік³. Місцевих комітетів було три: Київський, Одеський та Харківський, а в тих регіонах, на які дії комітетів не розповсюджувались їхні повноваження

делегувались старостам. Кабінетом міністрів було складено перелік питань, обговорення яких не допускалось в пресі. До них відносились:

- інформація про особу Гетьмана;
- критика його дій, пов'язаних з виконанням службових обов'язків, і будь-яка інформація, яка дискредитує особу Гетьмана;
- критика, в грубій формі, діяльності Ради Міністрів;
- неправдиві відомості про зміну складу уряду;
- заклики в будь-якій формі до ліквідації існуючого державного та суспільного ладу;
- розпалювання національної ворожнечі;
- заклики до страйків;
- повідомлення про повстання та інші протиправні дії;
- інформація про діяльність окупаційних військ, якщо її джерелом не є офіційні органи;

Як видно, політичною інформацією, дозволеною до друку, могли бути тільки офіційні повідомлення уряду.

Повідомлення про особисте життя та внутрішню політику Гетьмана дозволялось публікувати тільки з дозволу штабу Гетьмана. Невеликий штат центрального управління в справах друку не дозволяв ефективно виконувати функції покладені на нього урядом. Згідно з державним реєстром, у 1918 році в Українській державі виходило більше 200 періодичних видань⁴. Значну допомогу управлінню надавали представники місцевої адміністрації. Вони застосовували до періодичних видань різні форми примусових заходів. Масовими явищами стали закриття редакцій газет, тимчасове припинення їх діяльності, накладення на редакторів газет штрафів, а також їх арешт. 23 липня 1918 року в Києві відбувся Всеукраїнський з'їзд головних редакторів періодичних видань. У виступах делегатів з'їзду відзначались факти грубого порушення свободи слова в Україні. Після закінчення з'їзду було утворено комітет захисту свободи друку. На початку серпня 1918 року була проведена зустріч міністра Внутрішніх справ І.Кістяковського та начальника управління у справах друку С.А.Андріяшева з головними редакторами всеукраїнських газет. Представники уряду повідомили редакторів, що цензура періодичних видань є необхідним елементом системи управління, оскільки преса має значний вплив на свідомість населення і його політичну та соціальну активність⁵. Поступово цензура охопила усі регіони України, репресії до засновників та видавців газет посилились. Були закриті газети "Весник Юга" в Харкові, "Житомирская минутка", "Приднепровский голос", "Вільний голос" в Полтаві, "Наш степ" в Мелітополі та багато інших⁶. До адміністративної відповідальності було притягнуто редакторів газет "Народна справа", "Колосся", "Вечер"⁷. В багатьох містах, крім української цензури, діяла цензура, яку організували офіцери окупаційних військ.

В кінці серпня було організовано органи військової цензури. Заборонялось публікувати відомості про кількісний склад, дислокацію військових частин, заходи уряду в галузі військового будівництва, фінансування військ.

Поступово було сформовано постійний штат цензорів і склалася практика їх роботи. Правовою основою їх діяльності став закон "Про статут попередньої цензури періодичних видань"⁸. Згідно з ним, попередній цензурі підлягали всі

видання громадсько-політичного та літературного змісту, а також ілюстративні матеріали. Від цензури звільнялися тільки урядові видання, підручники та хрестоматії.

Органи державного управління обмежували й інші політичні права громадян, зокрема свободу зборів та з'їздів, а також право на свободу об'єднань. На початку травня у Києві за ініціативою селянської спілки повинен був відбутися український селянський з'їзд. Міністерство внутрішніх справ не дозволило його проведення, і з'їзд відбувся нелегально. На ньому були присутні близько двох тисяч делегатів, які потім зазнали переслідувань з боку правоохоронних органів⁹.

Такі дії уряду призвели до того, що делегати з'їзду прийняли рішення про боротьбу з гетьманським урядом¹⁰. Частина делегатів створила екстремістську організацію під назвою "ЦК", яка ставила за мету організацію терористичних актів щодо представників влади і командування окупаційних військ¹¹.

Заборона з'їзду було управлінським рішенням помилкового характеру, що визнавали не тільки противники Гетьмана, але й його прихильники¹². Безперечно, набагато ефективнішою була б спроба піти на компроміс із делегатами селянського з'їзду і хоча б на деякий час законсервувати протиріччя, які склалися в аграрному секторі. 14 травня в Києві відбувся Всеукраїнський робітничий з'їзд, який також висловив недовіру гетьманській адміністрації і поставив за мету вести з нею рішучу боротьбу¹³. Значному обмеженню підлягала свобода діяльності громадських об'єднань та політичних партій. Особлива увага приділялась тим організаціям, які ставили за мету насильницьке повалення існуючого ладу. За створення і діяльність таких об'єднань передбачалась кримінальна відповідальність. До політичних партій, які, хоча перебували в опозиції, але діяли легальними методами, заходи репресивного характеру не застосовувались. Це добре видно по відношенню до української партії соціалістів-революціонерів, яка 16 травня 1918 року розкололась на два крила, одне з яких діяло законними методами (праве крило), інше виступало за боротьбу з гетьманським урядом (ліве крило)¹⁴. Ліві есери потрапили в поле зору репресивного апарату уряду і в кінці червня в Полтаві була проведена акція по ліквідації їхньої організації¹⁵. Особливих переслідувань зазнавала партія більшовиків, оскільки вона створювала серйозну загрозу для гетьманської влади. Досить малочисельна, вона мала підтримку в тих регіонах України, де переважну більшість складали робітники, незадоволені своїм матеріальним становищем і соціальним статусом. Більшовицька партія - першою з опозиційних сил оголосила про наміри вести збройну боротьбу проти гетьманського уряду. Підготовка до збройного повстання набувала загрозливих розмірів і правоохоронні органи змушені були вживати термінових контрзаходів. Всередині серпня губернським старостам було надіслано наказ не розпорошувати сили на дрібні правопорушення, а знищувати більшовицькі організації, оскільки суспільна небезпека від їхньої діяльності була значною¹⁶.

В державі була встановлена практика проводити з'їзди партій чи будь-які масові заходи тільки з дозволу департаменту державної варти міністерства внутрішніх справ. Всередині липня 1918 року за таким дозволом звернувся голова українського комітету "Бунд" М.Рафес. Відповідь департаменту державної варти була негативною, основним мотивом для якої були зв'язки цієї організації з більшовицькою партією.

Поступово ставлення державних органів до політичних партій ставало все більш жорстким. Міністр внутрішніх справ, виступаючи перед представниками засобів масової інформації, поділив опозиційний соціалістичний табір на два крила: еволюційне та революційне. Революційні партії підлягали повній ліквідації, в той час як партії еволюційного характеру мали право на легальну діяльність. Службовцям державної варті було досить важко вловити різницю між цими двома напрямками, і репресій зазнавали члени всіх партій соціалістичної орієнтації.

Поступово порушення прав людини набували масового характеру, що згодом стало однією з причин падіння політичної системи гетьманату.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

- 1.ЦДАВО.- Ф. 1184.- оп.1.- спр.13.- арк.24.; 2. Там само.- арк.14.; 3.Там само.- арк.5.; 4.ЦДАВО.- Ф. 1184.- оп.1.- спр.3.- арк.11-15.; 5.Рафес М.Г. Накануне падения гетьманщины.- К., 1919.- С.9.; 6.ЦДАВО.- Ф. 2988.- оп.1.- спр.10.- арк.4.; 7.ЦДАВО.- Ф. 1184.- оп.7.- спр.17.- арк.17.; 8.ЦДАВО.- Ф. 3325.- оп.2.- спр.16.- арк.25.; 9.Відродження. Загальноукраїнська газета.-1918.- №35.- 11 травня.; 10.Історія України: Нове бачення. У 2-х т./Під ред. В.А.Смоля. -К.:Україна, 1995.- т.2.- С.36.; 11.ЦДАВО.- Ф. 1794.- оп.1.- спр.18.- арк.26.; 12.Липинський В. Листи до братів-хліборобів.- Відень, 1922.- С.171.; 13.Полонська-Василенко Н. Історія України. В 2-х т. К.:Либідь, 1992.-т.2.- С.494.; 14.ЦДАВО.- Ф. 2586.- оп.1.- спр.3.- арк.3.; 15.Там само.- арк.1.; 16.Там само.- арк.4.

М.М.Кравець

НАСТУП СОЮЗНИКІВ НА ЗАХІДНОМУ ФРОНТІ ВОСЕНИ 1918 Р. У МЕМУАРАХ МАРШАЛА Ф.ФОША

Перша світова війна належала до найбільш кривавих воєн, які знала історія людства.

Станом на 11 листопада 1918 р. армія союзників налічувала 6477600 чоловік, а німецька - 3527000 чоловік.

Очевидною була перевага союзників і в техніці. Вони мали 6800 літаків, 2000 танків, 178000 автомобілів, а німці - відповідно 1700, 45, 40000.

Проте союзники тільки в 1918 р. втратили майже 2000000 солдатів і офіцерів, а німці - лише 1600000.

Про першу світову війну написано багато праць. Значним є внесок у її висвітлення мемуаристів. Обмежимося розглядом спогадів Фердинанда Фоша про Західний фронт, який відіграв важливу роль. Тут відбувалися великі бойові операції.

Фош - видатний французький полководець, маршал. В роки війни командував корпусом, армією та групою армій, став начальником Генерального штабу Франції та головнокомандувачем збройних сил Антанти.

До найбільш ґрунтовно висвітлених належить Сен-Мійельська операція 12-15 вересня 1918 р./В ній проти німецьких частин діяли, крім американських військ, частково і французи. Йшлося про ліквідацію виступу німецького фронту в районі міста Сен-Міель, що існував ще з вересня 1914 р.

Як стверджує Фош, в артилерійській підготовці брало участь майже 3 тис. гармат. Головна атака була проведена з такою силою і рішучістю, що німцям довелося відступати. Успішною була також допоміжна атака. В полон узято 13250